

EIROPAS PUSGADA TEMATISKĀ FAKTU LAPA

DARBA TIRGŪ NEPIECIEŠAMĀS PRASMES

1. IEVADS

Konkurētspējai un nodarbinātības iespējām ir svarīgas prasmes, jo tādas strukturālas pārmaiņas kā globalizācija un tehnikas progress rada nepieciešamību pēc vēl augstāka prasmju līmeņa un darba tirgum atbilstošām prasmēm, lai vairotu produktivitāti un nodrošinātu labas darbvietas.

Šīs faktu lapas tēma ir prasmes, kas tieši saistītas ar darba tirgus vajadzībām. Plašāks pārskats par augstāku un zemāku izglītību pieejams tematiskajās faktu lapās "Terciārās izglītības ieguve" un "Mācību priekšlaicīga pārtraukšana".

2. PROBLĒMU NOTEIKŠANA

2.1. Pamatprasmes

Pietiekams pamatprasmju līmenis (rakstpratībā, rēķināšanā, zinātnē un tehnoloģijās) ir nepieciešams jauniem cilvēkiem, lai varētu iekļūt darba tirgū, kā arī pieaugušajiem, lai saglabātu nodarbinātību kvalitatīvās un stabilās darbvietās. Tomēr lielai daļai (20–25 %) jaunu cilvēku sākotnējās izglītības posmā (kā liecina 2015. gada *PISA* rezultāti)¹ un pieaugušo darbības vecumā (kā liecina 2012. gada *PIAAC* rezultāti)²

¹ *PISA* ir ESAO Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma. Plašāka informācija par to, kā šos līmeņus nosaka, pieejama tīmekļa vietnē <http://www.oecd.org/pisa/test/>.

² *PIAAC* ir ESAO Starptautiskā pieaugušo kompetenču novērtēšanas programma. Plašāka informācija par to, kā šos līmeņus

trūkst šo pamatprasmju, un tas ietekmē viņu spēju atrast stabilu darbu un iesaistīties ekonomiskajā un sociālajā dzīvē kopumā.

Lielā daļā ES valstu joprojām ir augsts tādu piecpadsmitgadnieku īpatsvars, kuriem ir "vājas sekmes" pamatprasmju līmenī³. Šiem skolēniem ir vislielākā iespēja saskarties ar nopietnām grūtībām turpmākā izglītībā, darba tirgū un ikdienas dzīvē.

Lielākā daļa vājo sekmju ir matemātikā — ES līmeni aptuveni 22 %. Tikai trīs dalībvalstu rādītājs ir zemāks par izvirzīto 15 % kritēriju⁴, lai gan 12 dalībvalstīm no 2012. gada līdz 2015. gadam izdevās samazināt šo rādītāju (1. diagramma).

Rezultāti lasīšanā un dabaszinātnēs ir nedaudz labāki, bet abi rādītāji laika gaitā ir ievērojami pasliktinājušies.

Rādītāji Bulgārijā, Rumānijā un Kiprā ir slikti visās trijās kategorijās, jo īpaši matemātikā, kurā ir vairāk nekā 40 % skolēnu ar vājām sekmēm. Kopumā

nosaka, pieejama tīmekļa vietnē <http://www.oecd.org/skills/piaac/>.

³ Par "vājām" uzskata tādu skolēnu sekmes, kuru prasmju līmenis kādā no *PISA* testu kategorijām (lasīšanā, matemātikā vai dabaszinātnēs) ir zemāks par 2. līmeni.

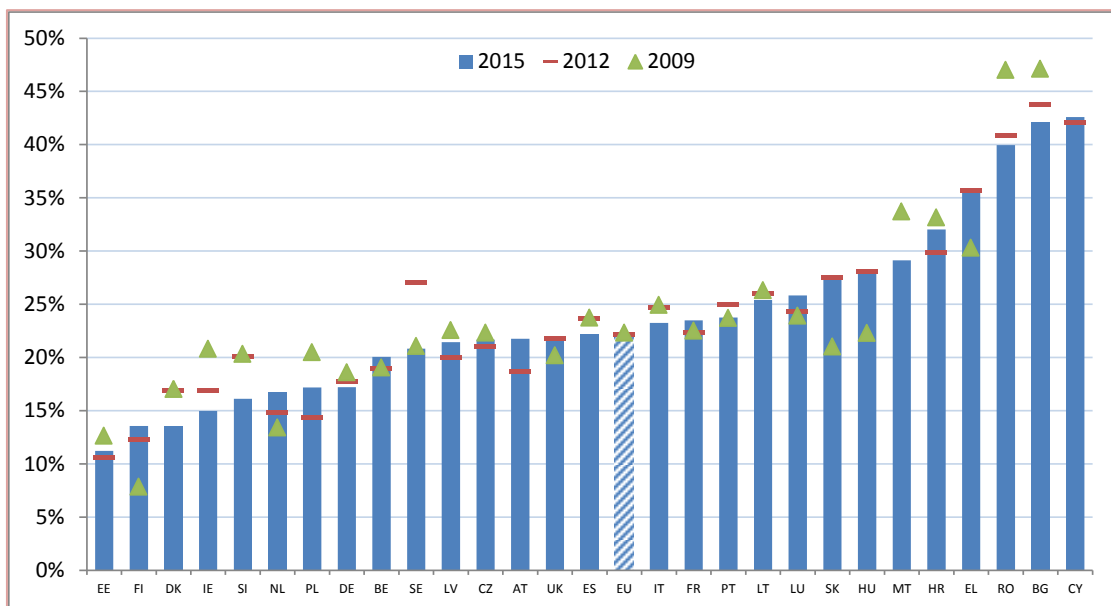
⁴ Stratēģiskās sistēmas Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (*ET 2020*) ietvaros dalībvalstis vienojās, ka lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs tādu piecpadsmitgadnieku īpatsvaram, kuriem ir vājas sekmes, 2020. gadā ir jābūt mazākam par 15 %.

valstīs, kurās ir salīdzinoši maz skolēnu ar vājām sekmēm, *PISA* testos ir vairāk "teicamnieku", proti, tādu skolēnu, kuriem ir 5. pamatprasmju līmenis vai augstāks, kas liecina par kopumā labākām izglītības un apmācības sistēmām, nevis apzinātu izvēli dot priekšroku izcilībai, nevis vienlīdzībai.

Izglītības sistēmām vēl neizdodas pavisam efektīvi samazināt nevienlīdzību. Tādu zēnu īpatsvars, kuriem ir vājas sekmes lasīšanā, ir daudz lielāks nekā attiecīgo meiteņu īpatsvars (23,5 % salīdzinājumā ar 15,9 %), lai

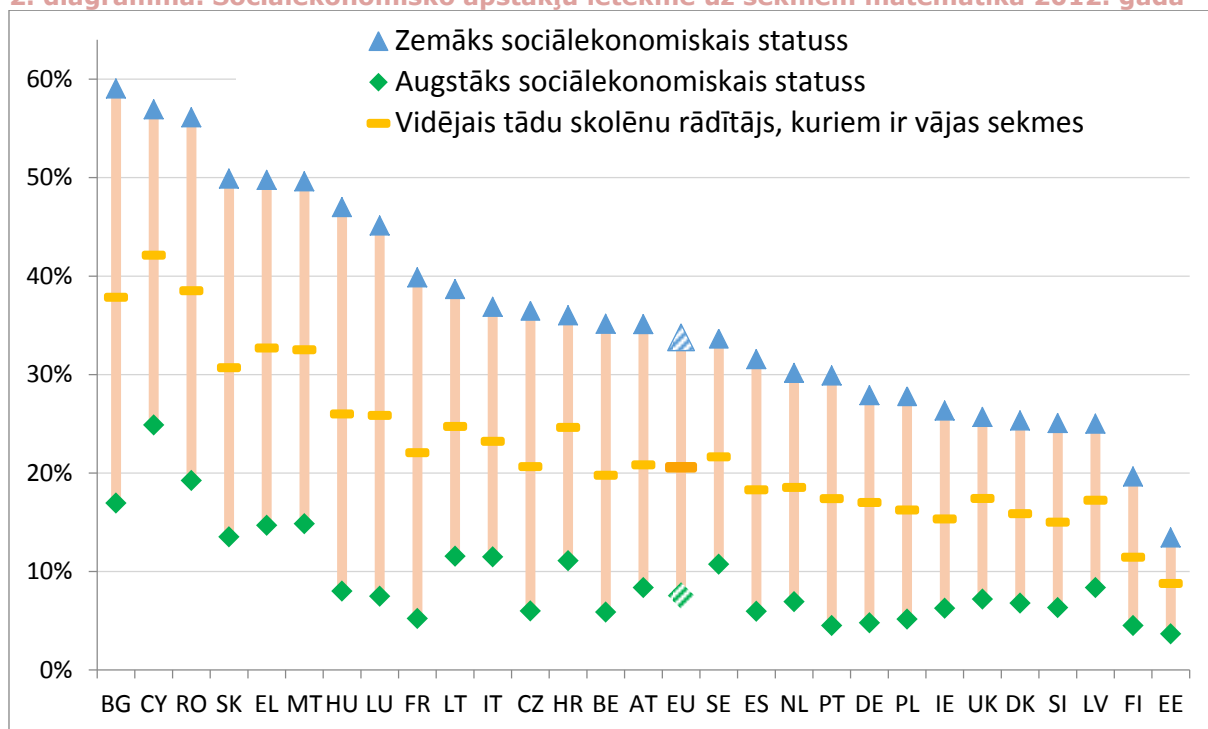
gan vēlāk dzimumu atšķirības lasītprasmē parasti samazinās (kā liecina *PIAAC* dati par 16–24 gadus vecām personām). Divās pārējās prasmju kategorijās zēnu un meiteņu prasmju līmenis ir līdzīgāks. Viens no noteicošajiem faktoriem prasmju apguvei skolās joprojām ir sociālekonomiskie apstākļi, kādos skolēni dzīvo. Dabaszinātnēs atšķirība nesekmības ziņā starp skolēniem ar zemāko sociālekonomisko statusu un skolēniem ar augstāko sociālekonomisko statusu ir ļoti liela (2. diagramma).

1. diagramma. Tādu skolēnu īpatsvars, kuriem ir vājas sekmes matemātikas prasmēs, *PISA* atsevišķos gados

Avots: ESAO (*PISA*).

2. diagramma. Sociālekonomisko apstākļu ietekme uz sekmēm matemātikā 2012. gadā

Avots: ESAO (PISA).

Tas, ka Eiropas izglītības un apmācības sistēmas nenodrošina pamatprasmes 20 % skolēnu, ir cieši saistīts ar augstām alternatīvajām izmaksām. Tas liecina ne tikai par to, cik svarīgi ir uzlabot izglītības un apmācības sistēmu kvalitāti, bet arī par iespaidīgajiem potenciālajiem ieguvumiem lielākas izaugsmes un nodarbinātības ziņā, ja tādu skolēnu skaits, kuriem draud nopietna problēma nodarbinātības ziņā, tiktu samazināts.

Strādājošu pieaugušo (vecumā no 16 līdz 65 gadiem) vidū ES valstīs, kuras piedalījās PIAAC apsekojumā, vidēji 43 % apliecināja vidējas vai augstas rakstpratības prasmes (3.-5. līmenis). Tas ir mazāk par ESAO vidējo rādītāju (49 %).

Turklāt viena piektdaļa pieaugušo ES valstīs, kuras piedalījās apsekojumā, parādīja zemas rakstpratības prasmes. Rēķināšanā tādu bija pat viena ceturtdaļa. Augstu prasmju jomā tikai dažās dalībvalstīs līmenis ir tik augsts kā labākajās valstīs ārpus ES, piemēram, Japānā. Daudzām ES valstīm līdzīgi rādītāji ir citās lielās valstīs ārpus ES, piemēram, Kanādā un ASV.

Tomēr prasmju sadalījums ES dalībvalstīs ievērojami atšķiras. Kopumā valstu grupas var iedalīt šādi:

- 1) valstis, kurās ir daudz pieaugušo ar vidējiem un augstiem rezultātiem un maz ar vājiem rezultātiem (piemēram, Nīderlande, Somija, Zviedrija un Flandrija Beļģijā);
- 2) valstis, kuru rezultāti īpaši neatšķiras no ESAO vidējā rādītāja;
- 3) valstis, kurās ir salīdzinoši maz cilvēku ar vidējiem un augstiem rezultātiem un ļoti daudz cilvēku ar vājiem rezultātiem (Spānija un Itālija).

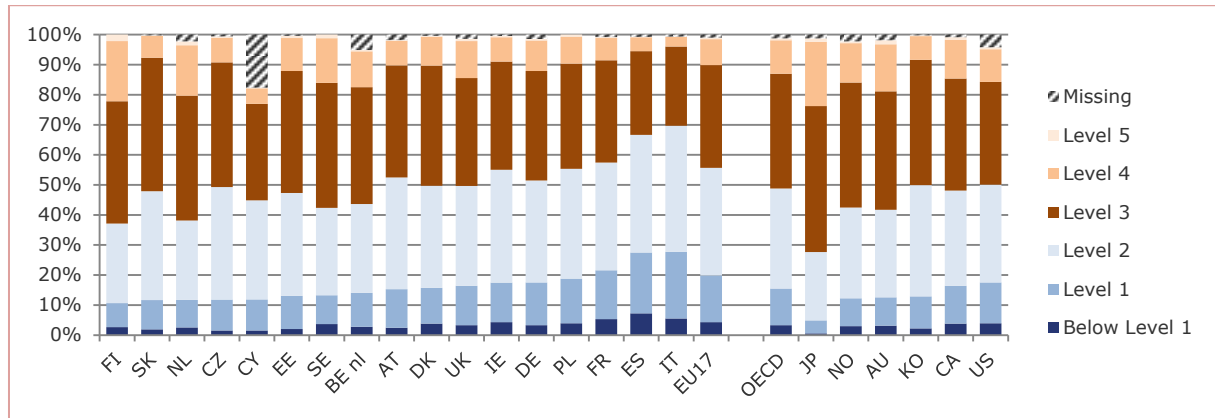
Lai gan dažās valstīs ļoti zems prasmju līmenis parasti ir vecākiem cilvēkiem, šķiet, citās slikti rādītāji ir arī jaunākās vecuma grupās (piemēram, Kiprā un Apvienotajā Karalistē). Turklāt apsekojuma rezultāti pierāda, ka prasmju līmenis ir ļoti saistīts ar vecāku izglītību un migrantu statusu, lai gan tas dažādās valstīs atšķiras.

PIAAC rezultātos redzamas arī ievērojamas atšķirības starp dalībvalstīm vidējā prasmju līmeņa ziņā to cilvēku vidū, kuriem ir līdzvērtīgs izglītības līmenis. Piemēram, jauniešiem ar

vidusskolas izglītību Somijā, Nīderlandē un Zviedrijā ir augstāks vidējais prasmju

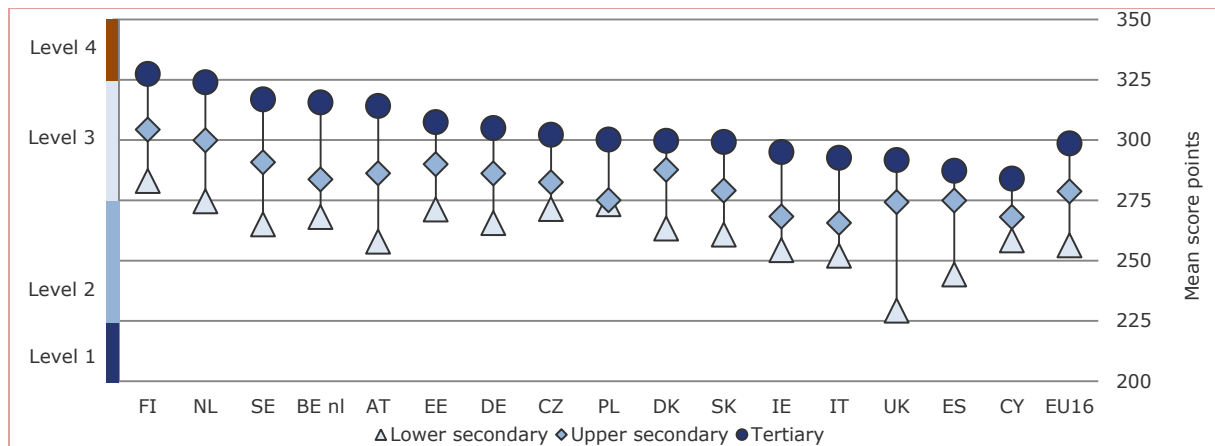
līmenis nekā jauniešiem ar augstāko izglītību Spānijā vai Kiprā.

3. diagramma. Iedzīvotāju īpatsvars vecumā no 16 līdz 65 gadiem katrā rakstpratības līmenī 2012. gadā

Avots: ESAO (PIAAC). Piezīme: valstis ir sakārtotas pēc 1. un zemāka līmeņa īpatsvara kopā. Trūkstošās valstis nav piedalījušās apsekojumā.

4. diagramma. Vidējais rakstpratības līmenis (16–29 gadus vecu personu vidū) atkarībā no izglītības līmeņa 2012. gadā

Avots: ESAO (PIAAC). Piezīme: valstis ir sakārtotas pēc vidējā rādītāja terciārās izglītības līmenī.

2.2. Transversālās prasmes

Jauni strādāšanas veidi un biežāka darbvietu maiņa (nepieciešamības vai izdevības dēļ) nozīmē, ka ir vajadzīgs plašāks prasmju klāsts. Transversālās

prasmes⁵ ir prasmes, kas nepieciešamas, lai atrastu darbvietas un profesijas nozarēs, kas atšķiras no tām, kurās persona strādā attiecīgajā brīdī vai ir strādājusi iepriekš. Šobrīd 40 % darba

⁵ Personām piemītošas prasmes, kuras ir svarīgas amatos vai profesijās, kas atšķiras no tiem, kuros persona strādā attiecīgajā brīdī vai ir strādājusi iepriekš. Šīs prasmes var apgūt arī ārpus darba, brīvā laikā vai izglītības un apmācības ceļā. Kopumā tās ir prasmes, kuras apgūtas vienā kontekstā vai ar mērķi tikt galā ar īpašu situāciju/problēmu un kuras iespējams izmantot citā kontekstā.

devēju ziņo par grūtībām atrast cilvēkus ar pareizajām prasmēm, un daudzi uzsver, ka pretendentiem trūkst transversālu prasmju⁶.

Eiropas Savienībā vairāk nekā pusei darba ņēmēju darbvietā ir nepieciešamas svešvalodas prasmes (lai gan šādas prasmes parasti ir raksturīgas atsevišķiem darbiem), tomēr tikai 42 % skolēnu ļabi pārzina savu pirmo svešvalodu⁷.

Lai gan darba devēji novērtē darba ņēmējus ar iniciatīvu un spēju pielāgoties problēmām un mainīgai videi⁸, darījumdarbības prasmes ES iedzīvotāju vidū joprojām ir diezgan zemā līmenī. Tikai dažās dalībvalstīs vairāk nekā puse pieaugušo uzskata, ka viņiem ir nepieciešamās prasmes un zināšanas darījumdarbības sākšanai⁹.

Turklāt tikai puse ES iedzīvotāju, kuriem ir 15 vai vairāk gadu, piekrīt, ka skolas izglītība ir palīdzējusi viņiem pilnveidot iniciatīvas prasmi un uzņēmējiem raksturīgu attieksmi (sk. 5. diagramma)¹⁰.

2.3. Prasmju neatbilstība

Prasmju neatbilstība apzīmē prasmju pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību darba tirgū. Citiem vārdiem sakot, tā ir situācija, kurā darba devēju pieprasītās prasmes atšķiras no darba meklētāju vai darba ņēmēju piedāvātajām prasmēm. Ja prasmju

neatbilstība, kurai var būt dažādas izpausmes, ir ilgstoša, tā var radīt ilgtermiņa un īstermiņa ekonomiskos un sociālos zaudējumus iedzīvotājiem, darba devējiem un sabiedrībai kopumā.

⁶ ESAO/Eiropas Savienība, *The Missing Entrepreneurs 2015: Policies for Self-Employment and Entrepreneurship*, OECD Publishing, 2015.

⁷ ES prasmju panorāma, *Foreign languages Analytical Highlight*, Eiropas Komisijas vajadzībām izstrādājis ICF GHK un Cedefop, 2014.

⁸ ESAO/Eiropas Savienība, *The Missing Entrepreneurs 2015: Policies for Self-Employment and Entrepreneurship*, OECD Publishing, 2015.

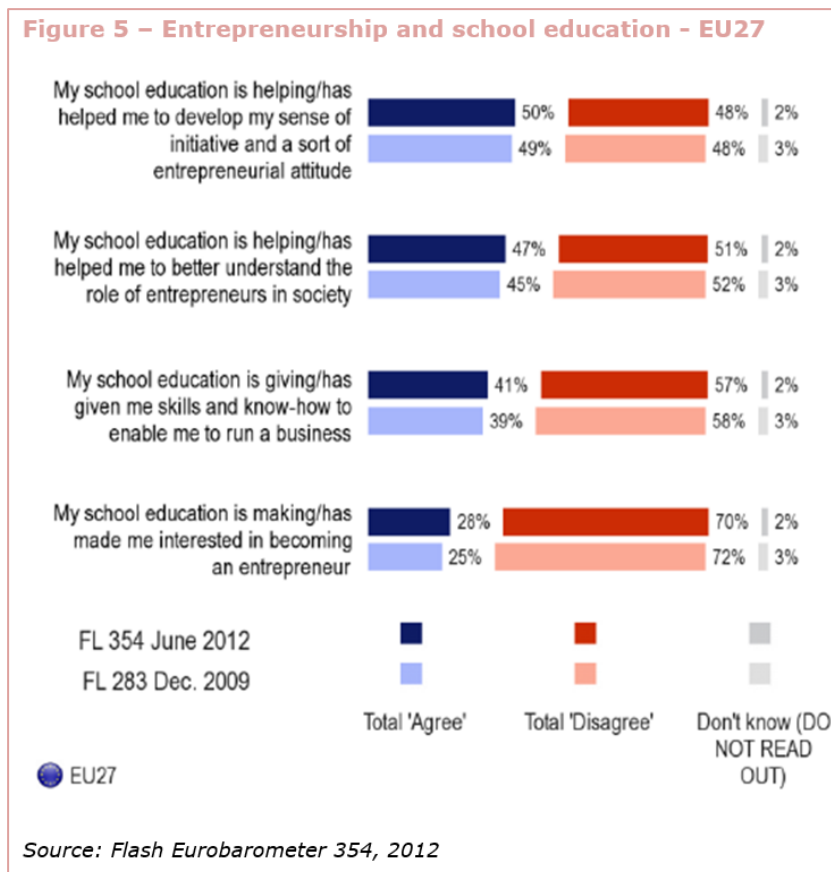
⁹ Kelley D., Singer S., Herrington M., 2015/16 *Global Report, Global Entrepreneurship Monitor*.

¹⁰ Eiropas Komisija, *Flash Eurobarometer 354: Entrepreneurship in the EU and beyond*, 2012.

Politikas veidotāji un pētnieki ir pievērsuši uzmanību trim galvenajām jomām:

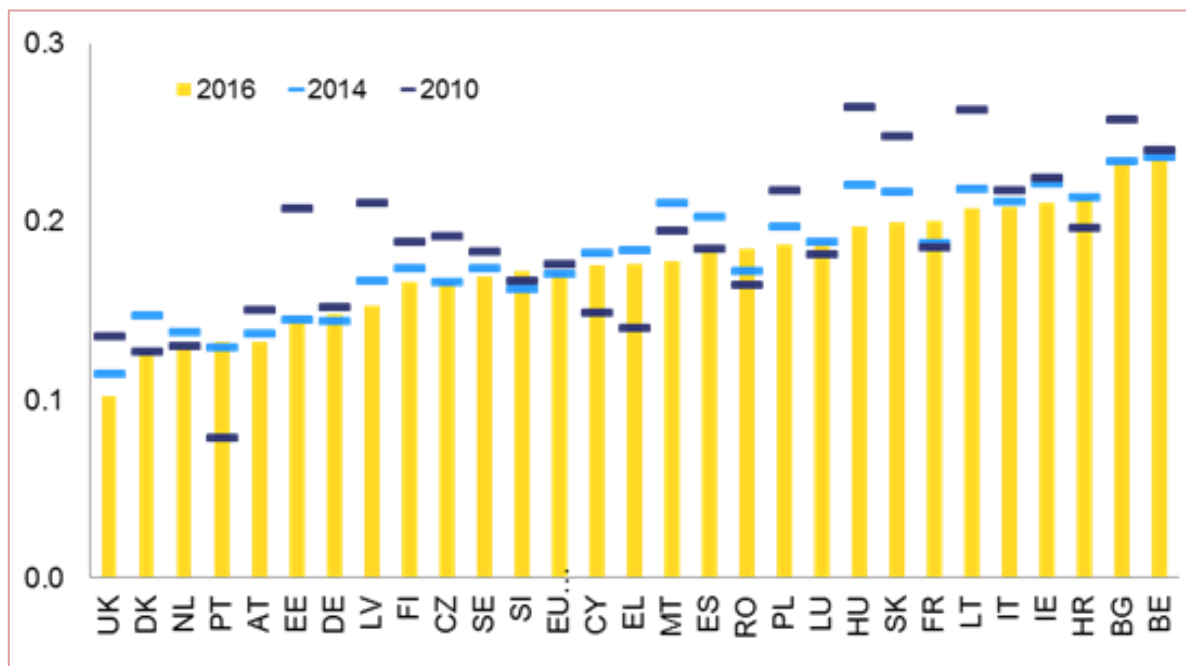
- 1) makroekonomiskā prasmju neatbilstībai, kas apzīmē atšķirības starp prasmēm piedāvātajās darbvietās un visdažādākā kvalifikācijas līmeņa bezdarbniekiem;
- 2) īpašu prasmju trūkums, kas nozīmē darba devēju nespēju atrast darbiniekus ar īpašām prasmēm vai profesiju;
- 3) prasmju neatbilstība darbvietā, kas nozīmē atšķirības starp darbinieku prasmēm un darba veikšanai nepieciešamajām prasmēm¹¹. Prasmju neatbilstības makroekonomiskie rādītāji Eiropas pusgada ietvaros var būt noderīgāki, jo tie ir uzticamāki, biežāk pieejami un vairāk sasaistīti ar lielākajiem politikas jautājumiem, piemēram, ilgstošu vai strukturālu bezdarbu.

Viens veids, kā noteikt makroekonomisko prasmju neatbilstību, ir novērtēt, kā nodarbinātības rādītāji dažādās prasmju grupās (augstas prasmes, vidējas prasmes un zemas prasmes) atšķiras no kopējā nodarbinātības līmeņa konkrētā valstī un gadā. Jo lielāka ir atšķirība (relatīvais sadalījums), jo lielāka ir makroekonomisko prasmju neatbilstība. Atšķirības ES dalībvalstīs šajā ziņā ir atspoguļotas 6. diagrammā. Nodarbinātības līmeņa sadalījums ir ļoti augsts Beļģijā, Bulgārijā, Horvātijā, Īrijā un Itālijā. Lielākajā daļā gadījumu to nosaka mazprasmīgu personu nodarbinātības līmenis (jo īpaši attiecībā pret augsti kvalificētiem darba ņēmējiem). Lai gan cēloņu izprašanai ir nepieciešama padziļināta katras valsts analīze, tendences ir vērtīgi analizēt arī ilgtermiņā.

¹¹ Sk. Kiss, A., Vandeplas, A. sīki izstrādāto pārskatu "Measuring Skills Mismatch", *Analytical Webnote 7/2015*, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD, 2015.

6. diagramma. Nodarbinātības līmeņa relatīvais sadalījums pēc izglītības līmeņa

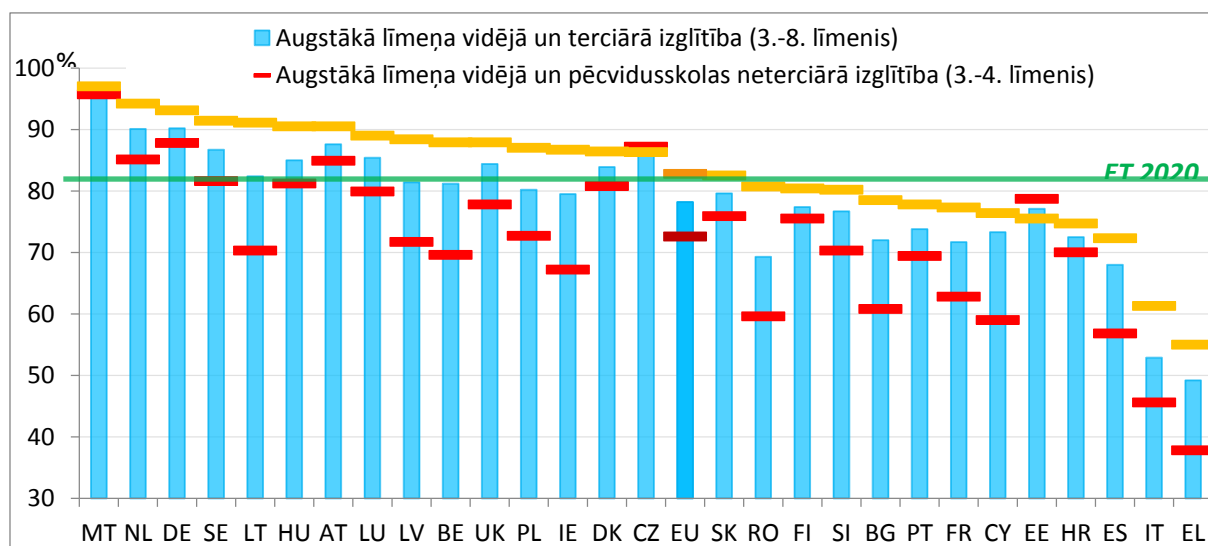

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz Eurostat datiem. Gada vidējais rādītājs aprēķināts no vidējā rādītāja četros ceturkšņos.

Lai gan krīzes periodā situācija darba tirgū pasliktinājās arī terciāro izglītību ieguvušajiem, jaunu cilvēku nodrošināšana ar atbilstīgām zināšanām, prasmēm un attieksmi tik un tā atvieglo pāreju no izglītības uz nodarbinātību. Faktu lapas 7. diagrammā ir redzams

jaunu nesenu absolventu īpatsvars nodarbinātībā salīdzinājumā ar Padomes 2012. gadā noteikto kritēriju, kurā noteikts, ka 2020. gadā nodarbinātiem jābūt vismaz 82 % jaunu nesenu absolventu.

7. diagramma. Nodarbināmība: nesenu absolventu vecumā no 20 līdz 34 gadiem nodarbinātības līmenis 2016. gadā

Avots: Eurostat, darbaspēka apsekojums.

Jaunu nesenu absolventu nodarbinātības līmenis ES kopumā 2016. gadā turpināja palielināties, sasniedzot 78,2 %, tādējādi nostiprinot neseno pakāpenisko atveseļošanos. Kopš 2013. gada vidusskolas izglītību ieguvušo absolventu nodarbinātības līmenis palielinājās par 3,2 procentpunktiem, bet terciārās izglītības absolventu nodarbinātības līmenis — par 2,1 procentpunktu. Tas nozīmē, ka terciāro izglītību ieguvušo jaunu cilvēku nodarbinātības līmenis ir par 10 procentpunktiem augstāks nekā vidējo izglītību ieguvušajiem. Šāds pārsvars ir visās dalībvalstīs, izņemot Igauniju un Čehijas Republiku.

Profesionālās izglītības un apmācības jomā JRC¹² pētījums liecina, ka daudzās ES valstīs uz profesionālo izglītību un apmācību (PIA) orientētu programmu absolventiem ar vidējo izglītību ir augstāks nodarbinātības līmenis nekā vidējo izglītību ieguvušajiem absolventiem, kuri nav ieguvuši PIA. Šādu personu vidū ir arī zemāks bezdarba un ekonomiskās neaktivitātes līmenis¹³. ESAO analizē¹⁴ ir apstiprināts, ka vidējās izglītības un pēcvidusskolas neterciārās izglītības līmenī PIA tiek saistītas ar lielāku iespējamību iegūt darbu (9. diagramma), taču nedaudz zemāku izpeļņu stundā.

Atšķirības ir nelielas, jo īpaši pēc dzimuma. ISCED 5. līmenī liela priekšrocība izpeļņas un nodarbinātības ziņā ir akadēmiskajai izglītībai.

¹² JRC CRELL, *Education and Youth Labour Market Outcomes: the Added Value of VET*, 2015; tehniskais pārskats, pamatojoties uz īpašu izvilcumu no darbaspēka apsekojuma, ko sniedzis Eurostat attiecībā uz 2014. gada trešo ceturksni.

¹³ Īpatsvars attiecībā pret tādām strādājošām personām vecumā no 20 līdz 34 gadiem, kuru augstākais izglītības līmenis ir vidējā izglītība vai pēcvidusskolas neterciārā izglītība (ISCED 3–4).

¹⁴ ESAO, *The effects of vocational education and training on adult skills and wages. What can we learn from PIAAC?*, 2015.

3. POLITISKO INSTRUMENTU NOTEIKŠANA PROBLĒMU RISINĀŠANAI

Pamatprasmēs var uzlabot atbilstīgi ieguldījumi izglītības un strukturālajās reformās, kas uzlabo izglītības un apmācības sistēmu efektivitāti un lietderību. Lai samazinātu iespēju, ka jauniem cilvēkiem ir vājas sekmes, ir jāorientējas arī uz iekļaujošiem politikas virzieniem, lai uzlabotu no nelabvēlīgas sociālekonomiskās vides vai no citām valodas grupām nākušo skolēnu rezultātus.

Sākotnējā profesionālā izglītība un arodmācības ir vērtīgas, lai pilnveidotu darbam nepieciešamas un transversālās prasmes, kas veicina pāreju uz nodarbinātību un darbaspēka prasmju uzturēšanu un uzlabošanu. Arodmācību programmas katru gadu apmeklē vairāk nekā 13 miljoni izglītojamo. Tomēr darba tirgus prognozes liecina, ka nākotnē vairākās dalībvalstīs gaidāms PIA absolventu trūkums¹⁵.

Neseniem absolventiem ar PIA kvalifikāciju vidējās izglītības un pēcvidusskolas neterciārās izglītības līmenī parasti ir vieglāk pāriet no izglītības uz darba tirgu. Viņiem ir arī augstāks nodarbinātības līmenis nekā vispārējās vidējās izglītības ieguvējiem ar līdzīgu izglītības apguves līmeni. Tomēr daudziem jauniešiem un viņu vecākiem PIA joprojām nešķiet tik pievilcīga kā akadēmiskā izglītība.

Patiesībā PIA pievilcību un nozīmi darba tirgū joprojām varētu ievērojami uzlabot. Pārāk maz programmās dalībvalstīs tiek pilnīgi izmantots potenciāls, ko sniedz mācīšanās darbavietā. Arī iespēju pāriet no PIA uz augstāko izglītību joprojām ir pārāk maz.

Kvalitātes ziņā katram PIA studentam būtu jābūt gatavam dzīvot un strādāt arvien globalizētākā sabiedrībā, tostarp mācoties svešvalodas.

¹⁵ Eiropas Parlaments, *Labour market shortages in the European Union*, 2015 (<http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home.html>).

Aptuveni 50 % studentu, kuri tiek uzņemti vidējās izglītības, pēcvidusskolas un īstermiņa terciārās izglītības programmās, izvēlas profesionālo izglītību un apmācību (PIA). Tas nozīmē, ka ES valstīs PIA ir galvenais prasmju un kompetenču avots.

Tādēļ ir svarīgi, lai sākotnējās PIA sistēmās tiktu nodrošinātas pamatprasmes, transversālas prasmes un profesionālās prasmes, kas atbilst darba devēju vajadzībām. Tām arī vajadzētu palīdzēt izglītojamiem iesaistīties izglītībā vēlāk un sekmēt pāreju no izglītības uz nodarbinātību, kā arī no vienas darbvietas uz citu vai no bezdarba uz nodarbinātību.

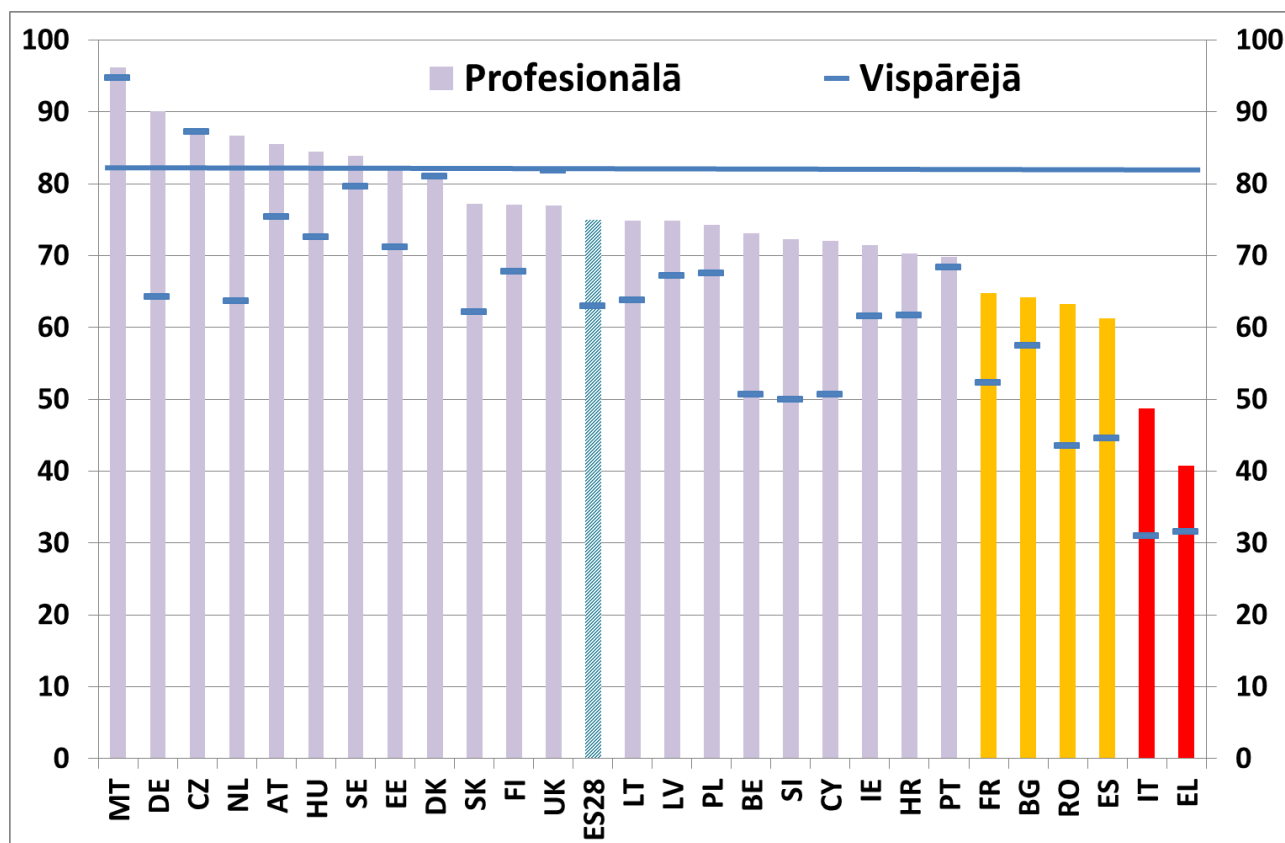
Pēdējos gados ekonomikas un nozaru politikas virzienu centrālais aspekts ir

izglītības nozīme darba tirgū, jaunu cilvēku nodarbinātības līmenis un pāreja no izglītības uz darbu.

Tām personām, kuras sākotnējo izglītību pabeidz vidējās izglītības vai pēcvidusskolas neterciārajā līmenī, PIA sniedz sistemātiski labāku pāreju uz darba tirgu nekā tiem, kuriem ir vispārējā vidējā izglītība vai pēcvidusskolas neterciārā līmeņa vispārējā izglītība un kuri neturpina apgūt augstāko izglītību.

Nesenu PIA absolventu vidū vispārējais nodarbinātības līmenis ES 2016. gadā bija 75 %. Tas nozīmē, ka viņiem ir labāki nodarbinātības rezultāti nekā neseniem vidējo izglītību ieguvušiem absolventiem vispārējās izglītības programmās (62,9 %) (8. diagramma).

8. diagramma. Nesenu vidējās izglītības un pēcvidusskolas neterciārās izglītības ieguvēju nodarbinātības līmenis 2016. gadā

Avots: Eurostat (2016. gada darbaspēka apsekojums). Tiešsaistes datu kods: edat_ifse_24.

Diagrammā atspoguļoti nodarbinātības rādītāji 20–34 gadus vecām personām, kas pabeigušas mācības 1–3 gadus pirms apsekojuma, iegūstot diplomu par vidējo izglītību (ISCED 3) vai pēcvidusskolas neterciāro izglītību (ISCED 4), attiecībā pret šīs pašas vecuma grupas personām, kuras attiecīgajā brīdī nav iesaistījušās formālā vai neformālā izglītībā vai apmācībā.

Kopumā tas liecina, ka principā PIA ir laba izvēle jauniem cilvēkiem, kuri neplāno turpināt studēt augstākās izglītības programmās. Tomēr vidējie rezultāti joprojām slēpj atšķirības starp dažādām valstīm, un tajos redzama iespēja uzlabot PIA kvalitāti tajās valstīs, kurās PIA rezultāti atpaliek no ES vidējā rādītāja.

Pēdējos gados ES samazinās PIA apguvēju kopējais skaits un attiecība pret vidējās izglītības apguvēju kopējo skaitu.

Sākotnējo PIA apguvēju kopējais skaits vidējās izglītības līmenī ES kopš 2013. gada ir samazinājies par aptuveni 500 000 (4,7 %) līdz 10 309 154 personām 2015. gadā. Šī lejupejošā tendence bija acīmredzama visās četrās valstīs ar lielāko PIA apguvēju skaitu, kas atbilst vairāk nekā 50 % no visiem PIA apguvējiem ES.

Tādējādi PIA apguvēju relatīvais īpatsvars samazinājās no 48,9 % 2013. gadā līdz 47,3 % 2015. gadā.

Tomēr ir lielas atšķirības starp dažādām valstīm to PIA sistēmu absolūtā un relatīvā mēroga ziņā. Daļēji tas ir saistīts ar plašo PIA programmu klāstu dažādās valstīs.

Vairākās ES dalībvalstīs ir salīdzinoši daudz jaunu cilvēku, kuri izvēlas vispārējo vidējo izglītību, taču neturpina apgūt augstāko izglītību (9. diagramma).

Liela daļa šādu jaunu cilvēku uzskata, ka viņiem ir iespēja iegūt profesionālo kvalifikāciju vidējās izglītības, pēcvidusskolas izglītības vai terciārās izglītības līmenī.

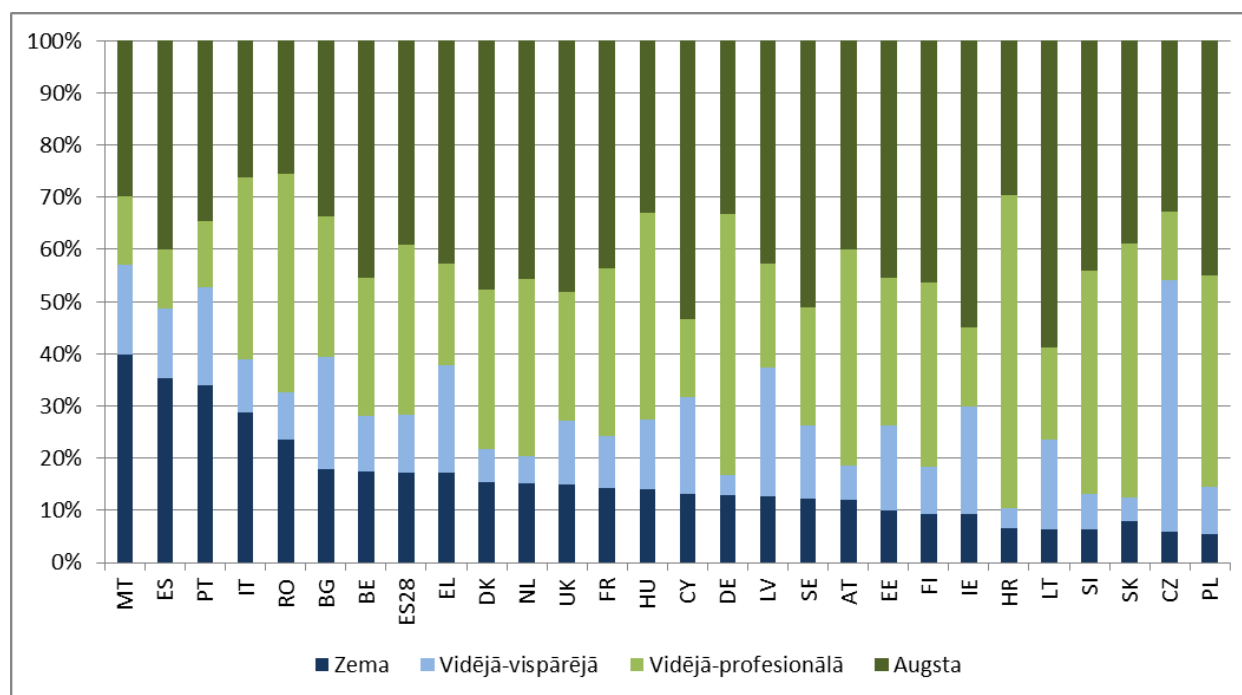
Dalībvalstis var izmantot dažāda veida pieeju sākotnējās PIA paplašināšanai, ņemot vērā pieprasījumu pēc dažādām kvalifikācijām darba tirgū. Īpaši vērtīgi ir vairot profesionālās vidējās izglītības pievilcību un izvērst tās nodrošināšanu valstīs ar augstu mācību priekšlaicīgas pārtraukšanas rādītāju. Šajās valstīs PIA varētu ievērojami veicināt izglītības ieguvu.

Valstīs, kurās ir daudz vispārējās vidējās izglītības ieguvēju, kas neturpina apgūt augstāko izglītību, būtu vērtīgi paplašināt PIA nodrošināšanu pēcvidusskolas neterciārajā līmenī vai īstermiņa terciārajā līmenī.

Lai risinātu ilgstošu jauniešu bezdarbu, dalībvalstīm vajadzētu nodrošināt mācīšanās iespējas arī pieaugušajiem, ļaujot atgriezties izglītības un apmācības sistēmā tiem jauniešiem, kuri ir pametuši sākotnējo izglītību.

Problēmu varētu risināt, piemēram, mērķtiecīgāk izmantojot ESF, jo īpaši tāpēc, ka ir secināts, ka bezdarbnieku apmācība bija viena no efektīvākajām ESF atbalstītajām jomām laikposmā no 2007. gada līdz 2013. gadam (3.5. nodaļa).

9. diagramma. Izglītības ieguves rādītājs jaunu cilvēku vidū vecumā no 30 līdz 34 gadiem 2016. gadā

Avots: Eurostat, 2016. gada darbaspēka apsekojums [edat_ifs_9914]

Piezīme: rādītājs atspoguļo augstāko izglītības ieguves līmeni 30–34 gadu vecuma grupā.

PIA priekšrocība ir tāda, ka šīs sistēmas ietvaros cilvēki var apgūt prasmes un kompetences, kas ir tieši saistītas ar darba tirgu. Ir dažādi instrumenti, kas nodrošina, ka arodskolas un mācību centri piedāvā atbilstīgu un aktuālu apmācību noteiktās profesijās. Šie instrumentu ietver privātā sektora iesaisti izglītības programmu, profesijas standartu un studentu zināšanu pārbaudes plānošanā un novērtēšanā. Turklāt viens no efektīvākajiem veidiem, kā panākt, ka studentu apgūtās prasmes atbilst darba tirgus vajadzībām, ir daļu apmācības sniegt ārpus skolas vides, piemēram, piedāvājot praksi darba pieredzes gūšanai.

Māceklība ir labākais zināmais piemērs PIA organizēšanai šādā veidā. Tā tiek definēta kā formāla PIA programma, kas ietver darba pieredzes gūšanu (praktisku darba pieredzi darbavietā) apvienojumā ar izglītību skolā (teorētiskas/praktiskas izglītības periodus skolā vai mācību centrā)¹⁶. Pēc šādas apmācības

veiksmīgas pabeigšanas būtu jāpiešķir valsts mērogā atzīta kvalifikācija.

Bieži vien darba devējam un māceklim ir līgumattiecības un māceklis par padarīto darbu saņem algu.

Māceklība nav vienīgā iespēja, kā nodrošināt mācīšanos darbavietā. Ir arī citas, mazāk intensīvas pieejas. Tās ir, piemēram, PIA skolā apvienojumā ar apmācības elementiem darbavietā, kur šādi elementi parasti aizņem mazāk nekā 50 % no apmācību programmas ilguma.

Ir arī veidi, kā nodrošināt mācīšanos darbavietā skolas vidē, skolu programmās iekļaujot laboratorijas, darbnīcas, virtuves, restorānus, prakses uzņēmumus, simulācijas vai īstus darījumdarbības projektus¹⁷.

Ir maz salīdzināmu datu par dalībvalstu sākotnējās izglītības un apmācības

¹⁶ Eiropas Komisija, *Apprenticeships — a form of work-based learning*, 2015.

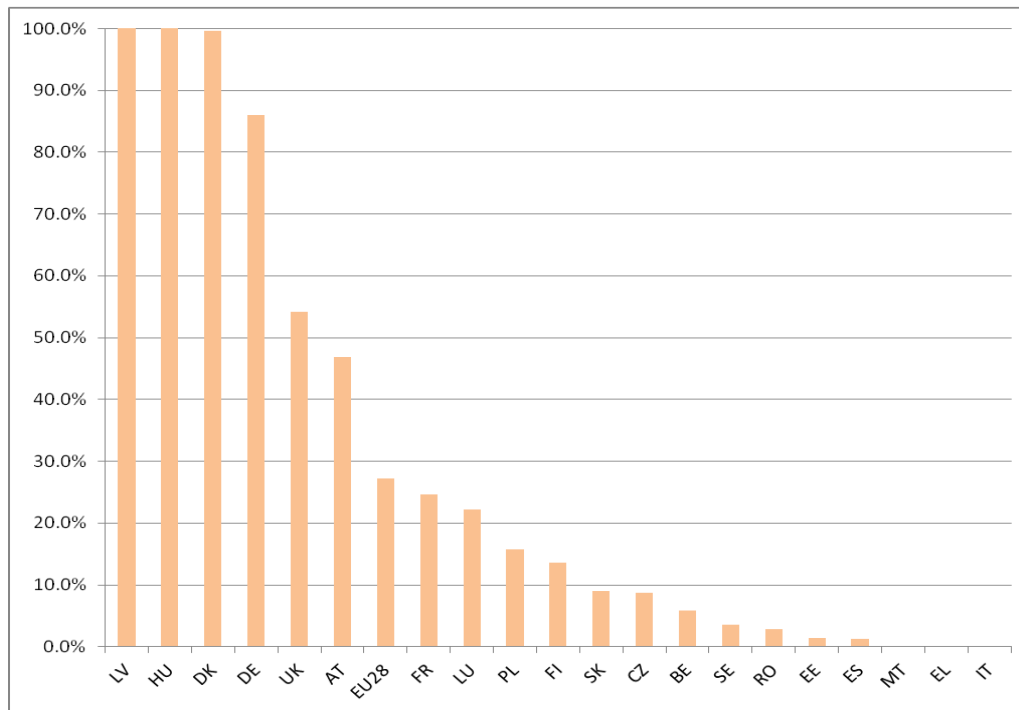
¹⁷ Eiropas Komisija, *Work-Based Learning in Europe: Practices and Policy Pointers*, 2013 http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/alliance/work-based-learning-in-europe_en.pdf.

programmām, kas ietver mācīšanos darbavietā.

apmācībai darbavietā un skolā visizplatītākās ir Latvijā, Dānijā, Ungārijā un Vācijā.

Taču pieejamie dati (10. diagramma) liecina, ka kombinētas programmas

10. diagramma. Sākotnējo PIA apguvēju īpatsvars kombinētās programmās apmācībai darbavietā un skolā 2015. gadā

Avots: Eurostat (OUE, 2015. gads [educ_uae_enrs04]). Dati par Maltu, Grieķiju un Itāliju nav pieejami.

Ņemot vērā plašo vienprātību par to, ka lielāka kvalitatīvas mācekļības pieejamība būtu efektīvs instruments, ar ko daudzās dalībvalstīs uzlabot ilgtspējīgu pāreju no skolas uz darbu, ir jāstiprina centieni pārliecināt uzņēmumus, galvenokārt MVU, ieguldīt laiku un naudu jaunos apmācāmajos. Citas risināmās problēmas ir šādas:

- kvalificētu pasniedzēju pieejamības nodrošināšana;
- atbilstīgu kvalitātes nodrošināšanas sistēmu izveidošana un ieviešana;
- finansējuma un citu atbalsta veidu piesaistīšana/organizēšana PIA iestāžu un uzņēmumu sadarbībai.

Pieaugušo izglītība un profesionālā tālākizglītība un apmācība: strauji mainīgajā darba vidē pieaugušajiem ir nepārtraukti jāpilnveido un jāuzlabo savas prasmes, lai saglabātu konkurētspēju un produktivitāti. Pieaugušo izglītības sistēmām ir jāspēj apmierināt visdažādākās izglītojamo,

uzņēmumu un sabiedrības vajadzības. Tām ir jānodrošina, ka visas personas var viegli un vienlīdzīgi izmantot mācīšanās iespējas. Iespēja apgūt šīs prasmes vēlāk īpaši jāsniedz tiem, kuri ir pametuši sākotnējo izglītību vai apmācību bez minimālā prasmju līmeņa, kas nepieciešams mūsdienu ekonomiskajā un sociālajā vidē. Prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas ceļā pieaugušie var nodrošināt, ka viņu prasmes ir atbilstīgas un aktuālas ne tikai darba vidē, bet arī aktīvai līdzdalībai sabiedrībā.

Daudzās ES dalībvalstīs parasti tieši pieaugušie ar augstu prasmju līmeni ir tie, kuriem ir labas iespējas izmantot mācīšanās iespējas, lai turpinātu apgūt un pilnveidot savas prasmes. Taču ar lielākajiem šķēršļiem izmantot mācīšanās iespējas parasti saskaras tie, kuriem ir ierobežotas prasmes un tādējādi lielāka nepieciešamība piekļūt izglītības un apmācības iespējām. Šo iemeslu dēļ

atbalsts pieaugušajiem ar zemu pamatprasmju līmeni vai zemu kvalifikācijas līmeni šobrīd tiek bieži iekļauts dalībvalstu politikas programmās, nereti izglītības un apmācības politikas ietvaros.

Eiropas valstis finansē vai līdzfinansē visdažādākās izglītības un apmācības programmas. Dažkārt šīs programmas papildina prasmju validācijas shēmas, tostarp sākotnējs prasmju novērtējums, orientācijas atbalsts un informēšanas kampaņas. Tomēr joprojām pārāk mazai daļai pieaugušo ir iespēja piekļūt kvalitatīvām un atbilstīgām apmācības programmām prasmju pilnveidei un pārkvalifikācijai.

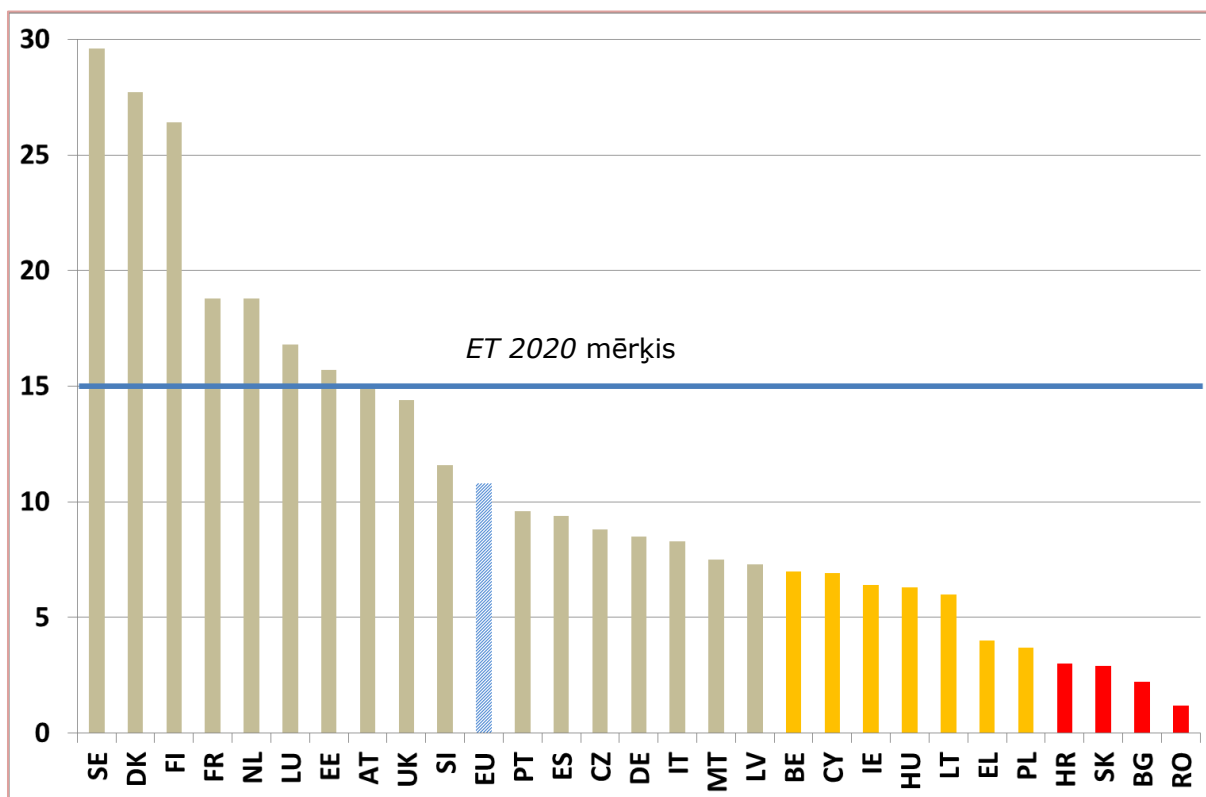
Eiropas Komisija 2016. gadā prasmju stratēģijas ietvaros ierosināja izveidot **Prasmju garantiju**, lai reaģētu uz prasmju trūkumu, nevienlīdzību un augošajām darba tirgus vajadzībām, kam vajadzīgs vēl augstāks prasmju līmenis. Ar Prasmju garantijas palīdzību

dalībvalstis nodrošinātu, ka mazprasmīgiem pieaugušajiem tiek piedāvāta prasmju pilnveide, kas ietver iespēju

- (a) saņemt prasmju novērtējumu, apzinot trūkstošās prasmes;
- (b) saņemt individualizētu izglītības un apmācības piedāvājumu;
- (c) validēt prasmes.

Saskaņā ar atklāto koordinācijas metodi izglītības un apmācības (ET 2020) jomā dalībvalstis vienojās, ka līdz 2020. gadam ir jāsasniedz mērķis, ka vismaz 15 % pieaugušo (vecumā no 25 līdz 64 gadiem) ir iesaistījušies izglītībā. Tomēr 2016. gadā vidējais rādītājs bija tikai 10,8 %. Diemžēl parasti izglītībā mazāk iesaistās cilvēki, kas atgriežas darba tirgū pēc ilgstoša bezdarba perioda, vecāki cilvēki un cilvēki, kas strādā vidējas un zemas kvalifikācijas profesijās — tie, kuriem visvairāk vajadzētu atjaunināt un uzlabot savas prasmes.

11. diagramma. Iesaiste pieaugušo mūžizglītībā (25–64 gadi, %, 2016. gads)

Avots: Eurostat, darbaspēka apsekojums.

Pilnīga kvalifikāciju pārredzamība un salīdzināmība visā ES palīdzēs dalībvalstīm uzticēties citu valstu kvalifikācijām un atvieglos izglītojamo un darba devēju mobilitāti. Šajā ziņā dalībvalstis pielīdzina savus kvalifikācijas līmeņus astoņiem Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras (EKI) līmeņiem un norāda EKI līmeņus un nacionālās kvalifikācijas līmeņus jaunizdotajos sertifikātos/diplomos.

Ārpus formālās izglītības un apmācības sistēmas apgūtas prasmes bieži vien netiek dokumentētas vai atzītas oficiāli. Dalībvalstis ir vienojušās līdz 2018. gadam ieviest valsts mēroga pasākumus neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanai¹⁸. Konkrēti, tās vienojās visiem bezdarbniekiem veikt prasmju auditus — vēlams sešu mēnešu laikā pēc attiecīgas vajadzības konstatēšanas. Prasmju audits palīdz novērtēt personas zināšanas, prasmes un kompetences, lai sagatavotos neformālās vai ikdienējās mācīšanās rezultātu validēšanai un/vai plānotu profesionālo pārorientāciju vai apmācību projektu. Tas ir īpaši aktuāli cilvēkiem ar zemāku kvalifikāciju, bezdarbniekiem vai cilvēkiem, kuriem draud risks kļūt par bezdarbniekiem, migrantiem, jauniešiem un cilvēkiem, kas vēlas mainīt karjeru. Vislabāk pārdomātās iespējas validēt ārpus formālās izglītības iegūtas prasmes ir viegli pieejamas un ļauj iegūt pilnīgu vai daļēju kvalifikāciju.

Labi veidotas **prasmju pārvaldības sistēmas** var palīdzēt pilnveidot un optimizēt pašreizējā un nākotnes darbaspēkā prasmes un kompetences. Efektīvu sistēmu izveides pamatā ir prasmju nepieciešamības izpēte, izmantojot sarežģītus prasmju novērtēšanas, paredzēšanas un prognozēšanas mehānismus. Šī informācija palīdz virzīt izglītības un apmācības politiku un sniegt profesionālās orientācijas pakalpojumus.

¹⁸ Saskaņā ar Padomes Ieteikumu par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu (2012/C 398/01).

Komisija ir risinājusi digitālo prasmju jautājumu ES, izmantojot Digitālo darbvietu lielo koalīciju¹⁹, un ir izstrādājusi vienotu **Eiropas digitālo kompetenču ietvaru** (EDKI), aprakstot digitālās kompetences, kas mūsdienās nepieciešamas visiem pilsoņiem. Dalībvalstis izmanto EDKI un saistīto vērtēšanas rīku izglītības programmu, mācību rezultātu un skolotāju apmācības izstrādē.

Līdzīgs darbs ir izdarīts, lai izstrādātu **Eiropas pamatprincipu ietvarstruktūru komercprasmēm** (*EntreComp*), ko var izmantot par pamatu programmu un mācību aktivitāšu izstrādei, lai attīstītu komercprasmes kā kompetenci.

Komisija arī atbalsta Eiropas nozaru prasmju apvienību izveidi, lai izstrādātu nozaru prasmju stratēģijas, paredzētu vajadzību pēc prasmēm noteiktās nozarēs un stiprinātu PIA sistēmu atbilstību šīm vajadzībām. Nozaru prasmju apvienību mērķis ir palīdzēt nodrošināt jaunas prasmes stratēģiskās nozarēs, lai būtu iespējams sasniegt Eiropas mērķus izaugsmes un darbvietu, konkurētspējas, enerģētikas un klimata pārmaiņu jomā. Piemēram, Atjaunojamo energoresursu enerģijas un zaļo tehnoloģiju apvienība risinās prasmju trūkuma un prasmju neatbilstības problēmu, lai noturētu Eiropas vadošo pozīciju pasaulē atjaunojamo energoresursu enerģijas jomā un stiprinātu pāreju uz mūsdienīgu mazoglekļa ekonomiku, kuras pamatā ir dekarbonizēta enerģētika.

4. POLITIKAS PAŠREIZĒJĀ STĀVOKĻA PĀRSKATS

Prasmju veidošanās: politika pret izglītības un apmācības priekšlaicīgu pārtraukšanu (sk. atsevišķu faktu lapu par mācību priekšlaicīgu pārtraukšanu) palīdz sasniegt arī obligātās izglītības apguves mērķi jauniešu vidū, kas ir priekšnosacījums jaunu prasmju apgūšanai augstākajā izglītībā vai daļībai darba tirgū.

¹⁹ Sk. faktu lapu par digitālajām prasmēm un darbvietām.

Pamatprasmju apgūvē dalībvalstīs ir sasniegts zināms progress:

- Bulgārija uzlaboja kvalitatīvas izglītības pieejamību studentiem no nelabvēlīgas vides;
- Portugāles vietējās pašvaldības un skolu grupas sadarbojas valsts plāna īstenošanā, lai veicinātu panākumus skolā;
- Īrija noteica konkrētus mērķus attiecībā uz rakstpratības un rēķināšanas prasmēm nelabvēlīgā situācijā esošām skolām un diezgan augstus mērķus valsts mērogā, kas līdz 2025. gadam jāsasniedz attiecībā uz skolēniem ar vājām sekmēm un skolēniem ar izcilām sekmēm;
- Čehijas Republika atbalsta pirmsskolas, pamatskolas un vidusskolas sociāli atstumtos apgabalos, ieviešot un īstenojot individuālus integrācijas plānus;
- Rumānija īsteno ESF projektu, lai nelabvēlīgā situācijā esošām skolām piesaistītu kvalitatīvus skolotājus, un ir sākusi ieviest jaunas kompetenču pieejā pamatotas izglītības programmas pamatizglītības otrajā posmā.

Sākotnējā profesionālā izglītība un arodmācības: neseniem PIA iestāžu absolventiem ir labāki nodarbinātības rezultāti nekā neseniem vidējo izglītību ieguvušiem absolventiem vispārējās izglītības programmās. Tomēr vidējie rezultāti joprojām slēpj atšķirības starp dažādām valstīm, un tajos redzama iespēja uzlabot PIA kvalitāti tajās valstīs, kurās PIA rezultāti atpaliek no ES vidējā rādītāja (Beļģijā, Grieķijā, Spānijā, Francijā, Itālijā, Latvijā un Rumānijā). Vairākās ES dalībvalstīs (Čehijas Republikā, Grieķijā, Spānijā, Maltā un Portugālē) ir arī salīdzinoši daudz jaunu cilvēku, kuriem nav vidējās izglītības diploma vai kuri izvēlas vispārējo vidējo izglītību, taču neturpina apgūt augstāko izglītību.

Pieaugušo izglītība un pieaugušo prasmes: pieaugušo iesaistes rādītājs izglītībā pārsniedz *ET 2020* noteikto rādītāju (15 %) septiņās valstīs — Dānijā, Igaunijā, Francijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Somijā un Zviedrijā.

Mazākais iesaistes rādītājs ir Bulgārijā, Ungārijā, Rumānijā un Slovākijā.

Prasmju un kvalifikāciju pārredzamība un atzišana: līdz šim 24 dalībvalstīs ir pielīdzinājušas savas valsts kvalifikācijas Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrai (EKI), un 16 dalībvalstīs norāda vai ir noteikušas datumu, no kura EKI līmeņi tiek norādīti valsts sertifikātos/diplomos.

Neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšana: dalībvalstīs gatavojas ieviest valsts mēroga pasākumus, lai varētu validēt prasmes, kas iegūtas ārpus formālās izglītības un apmācības. Progress šajā ziņā ir atšķirīgs, un līdz noteiktajam termiņam 2018. gadā joprojām ir daudz darāmā. Piemēram, 2014. gada Eiropas pārskatā par neformālās un ikdienējās mācīšanās atzišanu 15 dalībvalstīs (Bulgārija, Čehijas Republika, Dānija, Vācija, Īrija, Grieķija, Spānija, Kipra, Lietuva, Malta, Austrija, Portugāle, Rumānija, Slovākija un Apvienotā Karaliste) ziņoja, ka nebija ieviesta prasmju audita sistēma — viens no valsts validēšanas pasākumu elementiem.

Prasmju pārvaldība: ir svarīgi regulāri uzraudzīt darba tirgus pieprasījumu, turklāt darba tirgus prasmju apgūšanas un izmantošanas sistēmas pamats ir sistēma, ar ko uzraudzīt profesijas, kurās ir par maz vai par daudz darbaspēka. Tomēr dalībvalstīs šobrīd nav pietiekami labu uzraudzības mehānismu. Tikai viena trešdaļa dalībvalstu uzrauga darbaspēka pieprasījuma izmaiņas, bet vēl vienai trešdaļai ir pieejami tikai daļēji dati²⁰.

Digitālās prasmes: digitalizācijas programmas rezultātu pārskatā ir vērtēts digitālās ekonomikas progress, izmantojot Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksu (*DESI*), kas ir vispusīgs indekss, kurā apkopoti Eiropas digitālās jomas attīstības rādītāji un uzraudzīts ES dalībvalstu digitālās

²⁰ Kvalitatīvie dati; Eiropas Komisija, *Mapping and Analysing Bottleneck Vacancies in EU Labour Markets*, 2014.

konkurētspējas progress²¹. Digitālo prasmju apguve tiek uzraudzīta indeksa cilvēkkapitāla dimensijas ietvaros. Vislabākie rezultāti pamatprasmju apguves un izmantošanas ziņā ir Dānijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Somijā, Zviedrijā un Apvienotajā Karalistē. Augstāka līmeņa prasmju un pilnveides ziņā vislabākie rezultāti ir Īrijā, Austrijā, Somijā, Zviedrijā un Apvienotajā Karalistē. Konsekventi zemākie rādītāji abās kategorijās ir Bulgārijā, Grieķijā un Rumānijā.

Datums: 29.09.2017.

²¹ <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-agenda-scoreboard>.